

DE ARCHITECTUUR VAN ALLEDAAGSE ATTENTHEID

Bouwen aan gemeenschappen met de stad op afstand

Radboud Engbersen
Monique Kremer
Ilanthe Mantingh

Over de Lang Leven Thuisflat De Koperen Knoop in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt

Bouwen aan gemeenschappen met de stad op afstand

Over de Lang Leven Thuisflat De Koperen Knoop in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt

Project De architectuur
van alledaagse attentheid,
Ben Sajet Centrum

1 Inleiding: sociaal volgt ook fysiek

Elkaar ontmoeten, een praatje maken, misschien een boodschapje doen voor iemand. Zou je de kans op deze vormen van alledaagse attentheid kunnen vergroten door anders te bouwen dan wel met kleine ingrepen de architectuur van bestaande gebouwen te veranderen? Daarover gaat dit essay. We hebben het onderzocht voor de Lang Leven Thuisflat De Koperen Knoop in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt, een appartementencomplex in het bezit van een woningcorporatie (Rochdale) waar 114 mensen van 55-plus wonen. Dit is het tweede essay in het project De architectuur van alledaagse attentheid van het Ben Sajet Centrum.¹

Inmiddels merken we dat de invalshoek van de architectuur van alledaagse attentheid bredere ingang vindt. Die invalshoek is dat architectuur het samenleven in positieve zin kan beïnvloeden. We werkten samen met Zijdekwartier Architecten die dit perspectief als kern van haar architectuuropvatting ziet en hiermee een voortrekkersrol vervult.² Deze architectuuropvatting is niet revolutionair, maar was onmiskenbaar weggezaakt in architectuurpraktijken, zoals in het sociaal beleid de aandacht voor samenleven en 'community building' verwaarloosd was. *Eigen kracht en zelfredzaamheid* waren lange tijd leidende concepten in het sociaal domein, terwijl in de architectuur wellicht te sterk het accent was komen te liggen op de kwaliteiten van *de individuele woning*.

Nu is in sociaal beleid en architectuur meer aandacht gekomen voor samenleven, afgedwongen door de groei van het aantal alleenstaanden, de vergrijzing, het superdiverser worden van steden en processen van extramuralisering en deïstitutionalisering in de zorg én het steeds meer gescheiden wonen van arm en rijk (ruimtelijke uitsortering). De optelsom van al deze ontwikkelingen is dat meer inwoners dan voorheen op zichzelf zijn komen te staan of opgesloten zijn geraakt in een exclusief groepje ('bubbel'). Voor velen betekent dit een verschraving van hun sociale leven, soms leidend tot isolement en harde eenzaamheid. Maat-

schappelijke organisaties als het Ben Sajet Centrum en de architectuurwereld reageren op deze ontwikkelingen.³ Zie het werk van Zijdekwartier Architecten, maar bijvoorbeeld ook de diverse architectenbureaus die recent wooncomplexen hebben gerealiseerd in Amsterdam en daarbij gemeenschappelijkheid hebben willen stimuleren via uiteenlopende fysieke interventies, denk aan gedeelde keukens, wasruimten, entrees met bankjes en 'binnenstraatjes'.⁴

In het geval van De Koperen Knoop is de extra uitdaging dat we te maken hebben met inwoners die via een anoniem lotingssysteem (Woonnet) daar terecht zijn gekomen. Dit is een cruciaal verschil met de bewoners van genoemde Amsterdamse wooncomplexen die veelal vanuit eigen coöperatieven bewust gekozen hebben voor een gebouw dat samenleven stimuleert; hetzelfde geldt voor de 'knarrenhoven' die op verschillende plekken in het land zijn gerealiseerd. Wie daar gaat wonen, kiest bewust voor een collectiviteit. Voor De Koperen Knoop is dat anders, net als voor alle Lang Leven Thuisflats. Het zijn allemaal lotsgemeenschappen.⁵ De grote uitdaging is hoe je daar *for better and for worse* tot samenleven en alledaagse attentheid komt.

In het bijzonder is de vraag relevant hoe een woongebouw voor ouderen voorwaarden kan scheppen voor lichte vormen van contact, wederzijdse herkenning en informele zorg, zonder bewoners te dwingen tot sociale

¹ Eerste essay: Engbersen, R., M. Kremer en J. Schmidt (2024). *Ruimte maken voor een praatje. Osdorperhof, een Lang Leven Thuisflat in Amsterdam*. Amsterdam: Ben Sajet Centrum. Amsterdam. <https://bensajetcentrum.nl/assets/2024/05/De-Architectuur-van-Alledaagse-Attentheid.pdf>

² Mantingh, Ianthe e.a. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Den Haag: Platform 31.

³ <https://www.tno.nl/nl/newsroom/papers/ruimtelijk-ontwerp-sociale-cohesie/>

⁴ Maanen, Nelle van (2026). 'Een gedeelde keuken, een gezamenlijk dakterras: woningbouw waarin sociale cohesie centraal bloeit.' In: *NRC Handelsblad* van 3 maart 2026.

⁵ Jansen, Thijs (1996). 'De waarde van lotsverbondenheid.' In: Themanummer Communarisme van *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, februari 1996, nr.1/2. p. 16-21.

nabijheid die zij niet wensen. Juist in woonomgevingen waar mensen langer zelfstandig wonen, waaronder ook bewoners met kwetsbaarheden of beginnende geheugenproblemen, zijn toegankelijke, leesbare en warme collectieve ruimten belangrijk.

In ons eerste essay 'Ruimte maken voor een praatje' hebben we de wisselwerking tussen fysiek en sociaal uitgewerkt voor De Osdorperhof, eveneens een Lang Leven Thuisflat in Amsterdam. We hebben onderzocht hoe een dergelijk gebouw kan gaan functioneren als een open enclave naar de buurt. In de regel is de kijkrichting in overheidsbeleid gericht op de integratie van mensen in woonzorgcomplexen van buiten naar binnen. Komt de samenleving binnen, is dan de beleidsvraag. In het geval van De Osdorperhof hebben we de kijkrichting omgedraaid en redeneerden we van binnen naar buiten. Met welke architectonische ingrepen zorg je ervoor dat mensen vanuit een veilige haven gemakkelijker de stap naar buiten durven zetten en dat wijkbewoners tegelijkertijd worden uitgenodigd gebruik te maken van de faciliteiten van dit centrum? We hebben toen ook samengewerkt met Zijdekwartier Architecten. Met de door hen voorgestelde ingrepen verliest het gebouw zijn zorgstempel en presenteert het zich als een open, aantrekkelijke maatschappelijke voorziening voor zowel inwoners als wijkbewoners.

Niet alleen het Ben Sajet Centrum, maar ook verschillende nationale adviesraden hebben op het belang van de wisselwerking tussen fysiek en sociaal gewezen; en het belang van een sociaal interactierijke, zorgzame woonomgeving benadrukt.⁶ De voormalige rijksbouwmeester Floris van Alkemade zei altijd: je moet geen huizen bouwen, maar gemeenschappen. Aan deze stapel adviezen werd recent een essaybundel toegevoegd van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: *Fysiek volgt sociaal. Negen visies op de leefomgevingen van morgen* (2025). In dit essay draaien we de titel om, want hier redeneren we principieel andersom: sociaal volgt ook fysiek. Hier past direct de kanttekening dat we niet geloven in fysiek determinisme, maar wél in het uitgangspunt dat de gebouwde omgeving een belangrijk verschil kan maken. En die kan beter.

⁶ Twee voorbeelden: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) (2020), *Toegang tot de stad. Hoe publieke voor-zieningen, wonen en vervoer de sleutel voor burgers vormen*. Den Haag: Rli; Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) (2021), *Ruimte maken voor ontmoeting: De buurt als sociale leefomgeving*. Den Haag: RVS.

Opgave

In het geval van De Koperen Knoop valt er veel te verbeteren, maakten inwoners en experts ons desgevraagd duidelijk. Wat vooral naar voren kwam, is dat de twee verwaarloosde tuinen van het gebouw meer van de bewoners zouden moeten worden en dat er meer duidelijkheid moet komen over wie waar naar binnen kan. Welke ingang is er voor de bewoners en welke ingangen zijn er voor de bezoekers van de maatschappelijke organisaties in de plint? Nu komt de problematiek van de stad te veel binnen. De opgave is om met architectonische ingrepen de grootstedelijke problemen terug te dringen zonder de levendigheid van de stad te laten verdwijnen, en wel zodanig dat bewoners zich meer thuis voelen en meer op elkaar betrokken raken.

Een Lang Leven Thuisflat

De Koperen Knoop is, net als De Osdorperhof, een 'Lang Leven Thuisflat'. Lang Leven Thuisflats zijn (bestaande) Amsterdamse wooncomplexen waarin ouderen geclusterd wonen. De Thuisflats hebben als doel om met diverse aanpassingen ervoor te zorgen dat ouderen langer en prettiger zelfstandig thuis kunnen wonen. Dat gebeurt onder andere door in en rond de flat een sterke, zorgzame gemeenschap op te bouwen en de formele zorg anders te organiseren. Bewoners, zorg- en welzijnspartijen en de woningcorporatie werken hier op nieuwe manieren samen om dit te bewerkstelligen. Momenteel zijn er op negen locaties Lang Leven Thuisflats in ontwikkeling en voor 2030 worden er dertig Thuisflats beoogd. Maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing, personeelstekorten in de zorg en eenzaamheid onder ouderen zijn de redenen om op vernieuwende manieren na te denken over goed ouder worden in Amsterdam. De Lang Leven Thuisflats zijn geïnspireerd op de Rotterdamse Thuisplusflats, waarvan er twintig zijn en waar senioren worden bijgestaan door een vast team van zorgmedewerkers.

Uitgangspunten en werkwijze

Uitgangspunt was het bestaande gebouw en de vraag of met relatief bescheiden architectonische, fysieke ingrepen de ontmoetingsfunctie versterkt kan worden. Dat is natuurlijk een grote beperking, ingegeven door de realiteit dat budgetten ontbreken om bestaande gebouwen helemaal opnieuw of zeer ingrijpend te veranderen. Een tweede uitgangspunt is dat aanpassingen zowel de sociale interactie tussen bewoners onderling binnen het complex zouden moeten verbeteren als de interactie tussen complexbewoners en buurtbewoners. We hebben daarbij gebruikgemaakt van de expertise van bewoners, van experts uit uiteenlopende disciplines én van medewerkers van de woningcorporatie (eigenaar van het pand). In onderstaand kader staan hun namen en de disciplines die zij vertegenwoordigen vermeld.

We zijn met hen in twee rondes het gebouw en de omliggende omgeving gaan schouwen. De eerste schouw deden we met een twaalfstal – heel verschillende – bewoners, verdeeld over vier groepjes. Aan hen is gevraagd welke plekken ze in en buiten het gebouw graag bezoeken: waar komen en zitten ze graag, waar voelen ze zich thuis en welkom,

Het expertteam bestond uit:

- **Femmianne Bredewold**, hoogleraar Samenleven met verschil, Ben Sajet Centrum/Universiteit van Humanistiek
- **Wenda Doff**, stadssocioloog, zelfstandig ondernemer
- **Ianthe Mantingh**, architect, Zijdekwartier Architecten
- **Vivianne Ooms**, verkeersdeskundige, gemeente Den Haag
- **Maaïke Poppegaai**, stadsmaker, zelfstandig ondernemer
- **Gerjanneke van Gink**, sociaal ontwerper, Ben Sajet Centrum
- **Xandra van der Swan**, coördinator Huis van de Tijd, expert dementie.
- **Remco Verbruggen**, buurtcoördinator Westerpark-Centrum Rochdale
- **Koen van der Meulen**, Assetmanager Westerpark & Centrum, Oost en Diemen, Rochdale

en welke plekken vermijden ze? Hun ergernissen, wensen en verbeter-suggesties hebben we opgetekend. Deze oogst is vervolgens gedeeld met de experts. Aan hen is gevraagd om, met deze informatie in het achterhoofd, vanuit hun discipline verbeterpunten aan te reiken. De verbeterpunten van de inwoners en de experts benutte Zijdekwartier Architecten voor het maken van een verbeterprogramma. Ten slotte hebben bewoners gereageerd op de artist impressions en bevindingen, en die zijn ook weer verwerkt in dit essay.

Wat is alledaagse attentheid?

Alledaagse attentheid is een beetje op elkaar letten en elkaar helpen. Denk aan een oogje in het zeil houden, helpen met boodschappen doen, eten brengen naar een zieke buur, met iemand een wandelingetje maken, et cetera. In figuur 1 hieronder – een ladder van sociale samenhang – staat ‘alledaagse attentheid’ onder ‘verplichte zorgzaamheid’ en ‘onderlinge zorg’, maar boven ‘publieke familiariteit’, ‘anonimiteit’ en ‘sociale spanningen’. De rode kruizen geven aan dat burgers ‘structurele zorg’ en ‘sociale spanningen’ afwijzen; de resterende vier opties staan voor gradaties van contact en samenhang. In dit essay concentreren we ons op ‘alledaagse attentheid’: minder verplichtend dan ‘onderlinge zorg’, maar warmer, minder afstandelijk én ambitieuzer dan ‘publieke familiariteit’.

Figuur 1 Een ladder van sociale samenhang

Vormen van sociale samenhang

- ✗ **Verplichte zorgzaamheid**
- ✓ **Onderlinge zorg**
- ✓ **Alledaagse attentheid**
- ✓ **Publieke familiariteit**
- ✓ **Anonimiteit**
- ✗ **Sociale spanningen**

Publieke familiariteit en alledaagse attentheid

Een korte toelichting bij ‘**publieke familiariteit**’, omdat dit begrip tegenwoordig in beleidskringen zo populair is. Het begrip is in 1998 door Talja Blokland-Potters geïntroduceerd;⁷ haar vertaling van ‘public familiarity’ van Claude S. Fischer.⁸ Fischer wees erop dat stadsbewoners niet met iedereen intieme relaties kunnen en willen aanknopen, maar ook niet in angstige anonimiteit willen leven. Ze willen mensen in hun woon-omgeving kunnen inschatten en plaatsen. Verbaal contact is daarbij niet altijd nodig, non-verbaal contact zoals een knikje, groet, glimlach of een blik van herkenning kan volstaan.

Alledaagse attentheid gaat een stap verder. Hier gaat het om eenvoudige onderlinge zorg- en behulpzaamheid. Veel mensen staan daarvoor open, blijkt keer op keer uit onderzoek (‘We zijn op de wereld om elkaar, om elkaar, te helpen nietwaar?’)⁹, maar je moet elkaar wél kunnen ontmoeten en zo contact kunnen maken. Daar komen de architect en de stedenbouwer om de hoek kijken.

⁷ Blokland-Potters (1998), *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kok Agora, Kampen. Haar latere RMO-advies (2005) heeft het begrip tot een ongekend populair beleidsconcept gemaakt bij adviesraden en departementen. RMO (2005), *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag. Advies nr. 37.

⁸ Fischer, Claude S. (1982), *To Dwell Among Friends: Personal Networks in Town and City*. Chicago: University of Chicago Press.

⁹ Kremer, Monique (2023), ‘Alledaagse attentheid’. In: Lex Veldboer e.a. (red.) (2023), *Lexicon nabijheid en sociaal werk*. Amsterdam: Van Gennep, p. 128-135. Zie ook: Kremer, M., Parys, A. en L. Verplanke (2019), *Alledaagse attentheid in een superdiverse wijk*.

¹⁰ Van 1990 tot 2010 vormde de Staatsliedenbuurt samen met de Spaarndammerbuurt en de Frederik Hendrikbuurt het stadsdeel Westerpark. Op veel van de huidige straatnaamborden prijkt dan ook de naam Westerpark onder de straatnamen.

De Staatsliedenbuurt

De Staatsliedenbuurt is een grootstedelijke buurt, organisch gegroeid vanuit de negentiende en twintigste eeuw, waar het centrumstedelijke voelbaar nabij is.¹⁰ Met enkele bus- of tramstops sta je vanuit Amsterdam Centraal midden in de buurt. Van oudsher was de Staatsliedenbuurt een wijk van geüniformeerde beroeps-beoefenaars, van tramconducteurs, agenten, medewerkers van het spoor en het gas. Vandaar de naam ‘koperen-knopenbuurt’ én de naamkeuze voor het seniorencomplex. De wijk wordt gedomineerd door appartementen. In het deel van de Staatsliedenbuurt waar De Koperen Knoop staat, zijn er zelfs alleen maar appartementen (80% huur, 20% koop).

De Staatsliedenbuurt in cijfers

Op 1 januari 2026 woonden **12.730** inwoners in de Staatsliedenbuurt. Relatief veel inwoners huren een appartement, vooral een woning van een woningcorporatie. Van de aanwezige woningvoorraad is **69%** huur; **48%** daarvan is corporatiebezit. Het corporatiebezit in de Staatsliedenbuurt is dan ook relatief hoog (voor Amsterdam is dat **39%**). In de Staatsliedenbuurt heeft **43%** van de inwoners ‘herkomst Nederland’ en **57%** ‘herkomst buiten Nederland’; voor Amsterdam is dat respectievelijk **40%** en **60%**. In 2013 was **14%** van de inwoners in de Staatsliedenbuurt 65 jaar of ouder; voor Amsterdam was dat **13%**. De gemiddelde WOZ-waarde in Staatsliedenbuurt-Noordoost is **€ 470.000**. Dat is lager dan de gemiddelde WOZ-waarde in de gemeente Amsterdam: **€ 518.000**.

2 Een ouderencomplex met twee tuinen

De Koperen Knoop is in 1978 opgeleverd en staat in het noordoostelijke deel van de Staatsliedenbuurt. Het Westerpark en de Jordaan zijn niet ver weg. De voorzijde van het complex ligt aan de Van Limburg Stirumstraat, een drukke verkeersweg met een trambaan die door de wijk loopt. Een tramhalte is vlakbij. Een van de zijanten ligt aan de autoluwe De Wittenkade, gelegen aan de Kostverlorenvaart. Woonboten liggen er aan de kade, een houten brug over het water brengt je naar de overkant met historische panden. In de directe omgeving van De Koperen Knoop zijn supermarkten en winkels. Recht tegenover het complex is een Primavera met een postkantoorfunctie. Ook zijn er restaurants, een tramhalte en cafés op loopafstand, waaronder het restaurant Café Beurre als directe buur en Café Checkpoint Charlie even verderop. Checkpoint Charlie, volgens een review ‘een beetje Berlijns krakersvibe’, heeft nog enige verbinding met de periode in de jaren tachtig toen de Staatsliedenbuurt als krakersbolwerk te boek stond en de buurt ernstig was verloederd.¹¹ De aanwezigheid van ‘fine dining’ restaurant Café Beurre maakt duidelijk dat ook in de Staatsliedenbuurt de gentrificatie voet aan de grond heeft gekregen, al liggen de huizenprijzen er nog steeds onder het stedelijk gemiddelde. De buurt kent niet de hectiek van het centrum, maar ademt stedelijkheid en heeft te maken met grootstedelijke problematiek zoals mensen met verslavingsproblematiek, dakloosheid en ‘onbegrepen gedrag’.

De Koperen Knoop is gebouwd in een S-vorm en telt 114 tweekamerwoningen met gemeenschappelijke balkons en galerijen. Het complex is drie en vier etages hoog. Zowel alleenstaanden als koppels kunnen er wonen. Het complex kent twee ruime tuinen: één aan de zijkant van de Van Beuningestraat en één aan de kant van De Wittenkade. Ze vangen respectievelijk de ochtend- en middagzon. De tuinen liggen op gemeentegrond en zijn dus voor iedereen toegankelijk. Alleen: het onderhoud van de groene ruimten heeft bij de gemeente een lage prioriteit en ze zien er dan ook licht verwaarloosd en verweesd uit. De tuin aan De Wittenkade heeft het meest publieke karakter; de tuin aan de Van Beuningestraat voelt meer alsof die bij het seniorencomplex hoort. De bewoners van het complex kijken vanaf hun balkons en galerijen uit op de tuinen en kunnen er ook vanuit hun complex inlopen.

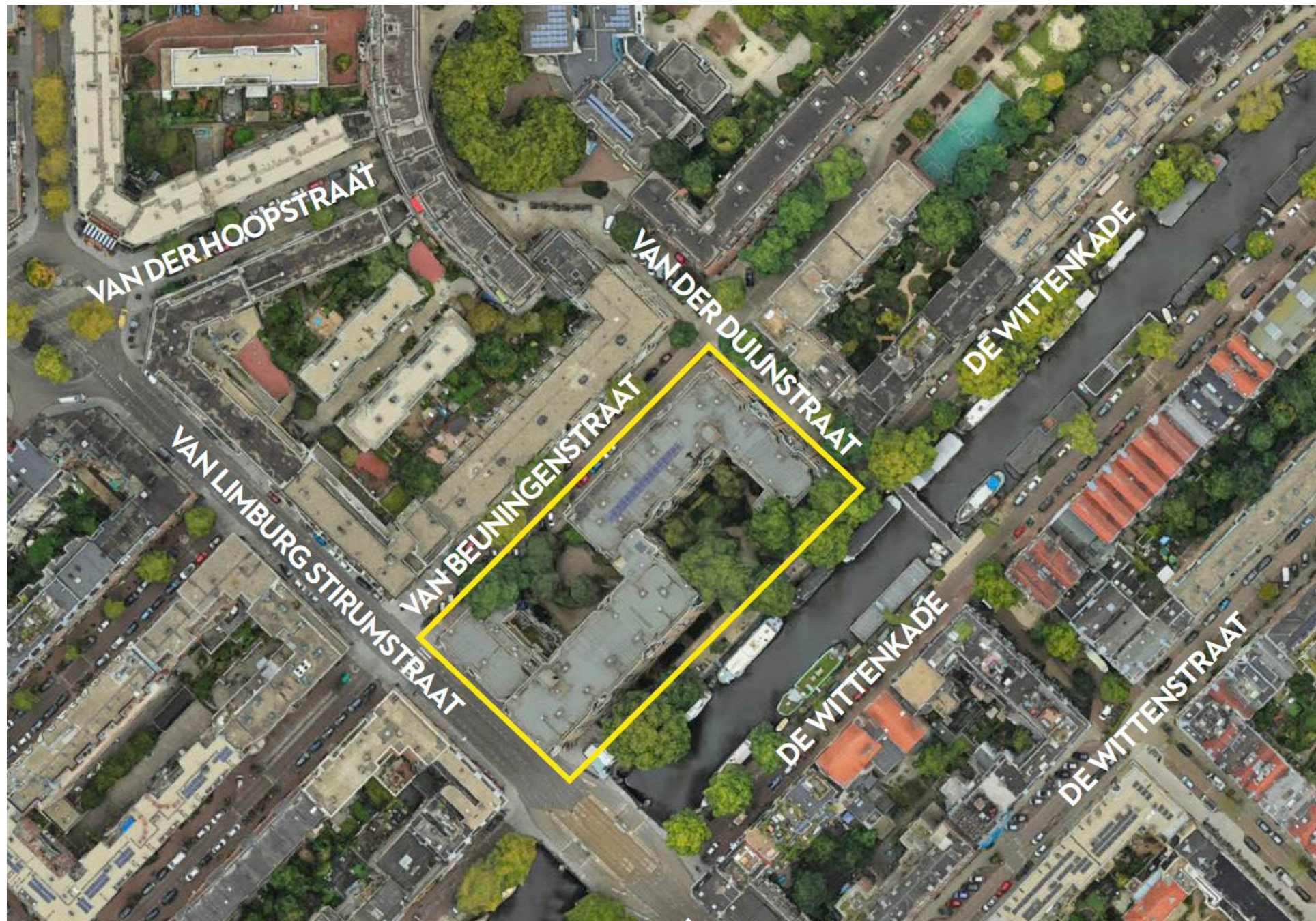
Het gebouw heeft twee hoofdentrees voor de inwoners. Aan de voorzijde – gelegen aan de Van Limburg Stirumstraat – is de meest prominente ingang, met de naam De Koperen Knoop op de gevel én twee koperen knopen in een houten vierkant als logo. De entree is via een hellingbaan ook toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Deze ingang wordt gedeeld met de bezoekers van de maatschappelijke voorzieningen. Aan de kant van De Wittenkade is een bescheidener ingang voor de inwoners. De kozijnen van De Koperen Knoop zijn respectievelijk blauw en groen geschilderd. Er wordt ook wel over een blauw en een groen deel gesproken. Omdat er verschillende ingangen zijn, is het mogelijk dat ‘de blauwen’ en ‘de groenen’ elkaar door de verschillende looproutes nauwelijks tegenkomen.

De inwoners beschikken naast het eigen appartement over beperkte gemeenschappelijke binnenruimten in de gangen. Wel kent het complex gemeenschappelijke balkons op de hoeken van het complex en enkele zitplekken op de galerijen. De gemeenschappelijke balkons en zitplekken worden nauwelijks gebruikt en ogen in een aantal gevallen verwaarloosd.

Ouderencomplex De Koperen Knoop

¹¹ Engelen, Marcel van (2024), *De stad. Het verhaal van Amsterdam van 1980 tot vandaag*. De Bezige Bij, Amsterdam.

Zie de S-vorm van het gebouw met de twee tuinen, omgeven door Van Limburg Stirumstraat, De Wittenkade, Van der Duijnstraat en Van Beuningestraat

Maatschappelijk vastgoed in de plint

De gehele plint aan de voorzijde van het gebouw (Van Limburg Stirumstraat) – doorlopend naar de kadekant aan De Wittenkade – bestaat uit gemeenschappelijke ruimten voor cultureel-maatschappelijke activiteiten. Aan de linkerkant is het Huis van de Wijk De Koperen Knoop. Via een ingang links aan de voorzijde, aan de kant van de Van Beuningestraat, loop je naar binnen. Beroepskrachten van het buurtwerk beheren het huis. Het is een gastvrije omgeving waar je koffie kunt drinken, een krantje kunt lezen of lunchen met een kopje soep. Er zijn aparte kamers voor overleg of gezelligheid en er is ook een kamertje waar de wijkagent spreekuur houdt. De vele flyers op de informatieborden getuigen van een indrukwekkend aanbod aan activiteiten – in het wijkhuis of elders in de wijk. Er ligt opvallend veel foldermateriaal over dementie in verschillende talen. Voorts is er een aangrenzende ruimte waar kleding in rekken hangt die bezoekers kunnen meenemen. Welzijnsorganisatie Combiwel heeft ook een loket in de plint, waar een medewerker achter glas bezoekers te woord staat; elders in het complex houdt de organisatie kantoor. De welzijnsorganisatie heeft voor haar personeel een eigen ingang aan de zijkant van het gebouw.

Aan de rechterzijde in de plint bevindt zich Buurtkamer De Bijenkorf ('voor en door de buurt'), die doorloopt naar de kadekant van De Wittenkade. De buurtkamer kent verschillende ruimten, waaronder een ruime ontmoetingskamer met een professionele keuken waar ook gegeten kan worden. Daar wordt ook voor daklozen gekookt. De buurtkamer wordt eveneens benut voor buurtvergaderingen, workshops, voorlichtingsbijeenkomsten en allerlei activiteiten. Stichting Samen Sterk Vrouwen West beheert de buurtkamer. Darifa Benhadhoum en Nora Aamour zijn het gezicht van deze stichting. Zij hebben de stichting opgericht om nieuwkomers te helpen hun weg te vinden in de Nederlandse samenleving, maar eigenlijk is elke buurtbewoner welkom die een hulpvraag heeft of met gevoelens van eenzaamheid of verdriet rondloopt. Darifa Benhadhoum en Nora Aamour wonen, net als de meeste van hun bezoekers, niet zelf in het complex.

Samen Sterk

Darifa Benhadhoum (56) en Nora Aamour (54) zijn de oprichters van Stichting Samen Sterk Vrouwen West.

De stichting bestaat nu zo'n tien jaar, maar zichzelf zijn al ruim 25 jaar actief als vrijwilliger in de buurt.

Ze hebben beiden een Marokkaanse achtergrond en zijn als twintigers ooit in Nederland komen wonen. In de NPO-

documentaire 'Moeders voor de buurt' (december 2018) maak je kennis met hen en hun organisatie. Het is een tweeluik over vrouwen die 'verdwaald zijn in Nederland'.¹² De stichting richt zich in het bijzonder op het integratieproces van vrouwen met een migratieachtergrond die recent in Nederland zijn gearriveerd. De documentaire laat ook iets zien van de sfeer van de Staatsliedenbuurt en het complex De Koperen Knoop waar de stichting onderdak heeft gekregen. Hun werk wordt zeer gewaardeerd. Darifa Benhadhoum en Nora Aamour zijn in 2014 al eens genomineerd voor Amsterdammer van het Jaar (Parool) en zijn twee jaar geleden geridderd door burgemeester Halsema.¹³

Darifa Benhadhoum en Nora Aamour boven op de foto, onder Nora met bezoeker

¹² NPO-documentaire uit december 2018: Moeders voor de buurt. Een tweeluik over vrouwen die 'verdwaald' zijn in Nederland en hun draai proberen te vinden. [Moeders voor de buurt | NPO Start](#)

¹³ [Darifa Benhadhoum en Nora Aamour staan al 25 jaar op de bres voor vrouwen in Amsterdam-West: 'Wij doen alles uit ons hart en dat voelen mensen' | Het Parool](#). [Samen Sterk Vrouwen West – Welkom bij Samen Sterk Vrouwen West](#)

Een relatief jeugdig wit complex met weinig mensen met een zorgbehoefte

De gemiddelde leeftijd in De Koperen Knoop is 75 jaar. In vergelijking met de gemiddelde leeftijd van de bewoners van de Osdorperhof (87 jaar), onze eerste casus, is dat relatief jong. In principe kun je in deze flats vanaf je 55e terecht. De Koperen Knoop is een ouderencomplex, terwijl er in De Osdorperhof ook plaats is voor mensen met een licht verstandelijke beperking én een GGZ-indicatie. Deze groep zou in De Koperen Knoop nauwelijks aanwezig zijn. De Koperen Knoop heeft ook weinig 'intermediaire contacten'; dat is jargon voor contacten met zorginstellingen. Medio 2025 zou het complex slechts één inwoner tellen die via deze route – dus via een zorginstelling – er is beland.¹⁴ Voor slechts een aantal woningen in het complex geldt een voorrangregeling voor senioren met een zorgvraag. Wat ook opvalt is dat De Koperen Knoop een relatief wit complex is, terwijl in de Staatsliedenbuurt veel inwoners met een migratieachtergrond wonen en veel van de bezoekers van Stichting Samen Sterk Vrouwen West in de plint ook een migratieachtergrond hebben.

3 Bouwen aan nabijheid met de stad meer op afstand

Bij het vormgeven van alledaagse attentheid via fysieke architectonische interventies doet de stedelijke context ertoe. Mensen verbinden zich met elkaar en met de buurt vanuit een veilige thuishaven, te beginnen bij de eigen woning. In onveilige situaties komt alledaagse attentheid niet tot stand: niet binnen een complex, en ook niet erbuiten in wisselwerking met de buurt. In onze eerste casus was de context de wijk Osdorp, een van de Westelijke Tuinsteden rond de Sloterpas: veel licht, lucht en ruimte, minder grootstedelijke verdichting en minder zichtbaar aanwezige grootstedelijke problematiek. Vandaar de voorgestelde architectonische ingrepen om het gebouw te openen naar de omgeving. De twee 'artist impressions' hiernaast van Zijdekwartier Architecten van De Osdorperhof maken dat duidelijk. De stad wordt op een uitnodigende manier binnengehaald.

De architectonische interventies die we voor De Koperen Knoop voorstellen, zijn daarentegen juist bedoeld om de stad op gepaste afstand te houden en de openheid te reduceren, om zo de voorwaarden voor alle-

De Osdorperhof: grote openheid naar de stad

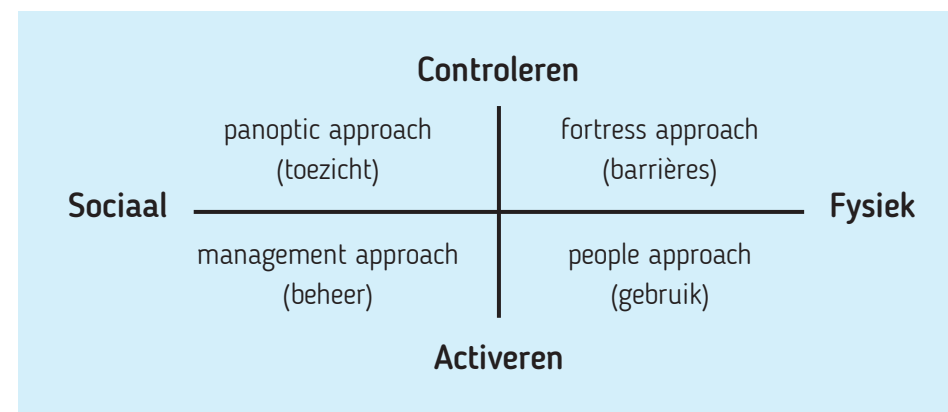
¹⁴ Informatie per e-mail (d.d. 27-08-2025) van Susanne Koornstra van Rochdale. Zij was tot vorig jaar locatiemanager voor De Koperen Knoop

daagse attentheid te vergroten. De stedelijke problematiek dringt zich bij De Koperen Knoop op in de gedaante van daklozen en verslaafden die zowel overdag als 's nachts voor overlast zorgen in de tuinen. Daarnaast weten wijkbewoners in een kwetsbare positie gemakkelijk de weg naar Huis van de Wijk en Stichting Samen Sterk Vrouwen West te vinden. Dat is wellicht fijn voor hen, maar niet per se voor de bewoners. Het zorgt ervoor dat bewoners zich als een schildpad in hun huis terugtrekken.

Bij het scheppen van een veilige, vertrouwde woonomgeving zijn vier elkaar aanvullende benaderingen relevant.¹⁵ In onderstaande figuur zijn ze langs twee assen bij elkaar gebracht.¹⁶ De panoptische benadering richt de aandacht op toezicht, denk bijvoorbeeld aan politie- of buurtmoederssurveillance, 'eyes on the street' van winkeliers, maar ook aan cameratoezicht. De veiligeburchtbenadering focust op het opwerpen van barrières, bijvoorbeeld door het plaatsen van hekken om de toegang tot een publieke ruimte te reguleren. Bij de managementbenadering staat het beheer centraal: het op tijd herstellen van kapotte zaken. Wanneer kleine tekenen van verval niet vroegtijdig aangepakt worden, kunnen ze door een sneeuwbaaleffect snel tot verdere verloedering leiden ('broken-windows'-theorie). Bij de mensgerichte benadering gaat het tot slot om het stimuleren van het gebruik via vormen van 'community building' en 'placemaking'.

Deze benaderingswijze vinden we terug in de door bewoners en experts aangereikte reeks verbeterpunten en in de mede op basis daarvan voor gestelde architectonische ingrepen van Zijdekwartier Architecten. Drie uitgangspunten zijn daarin te herkennen. Die uitgangspunten zijn

Figuur 2 Vier benaderingen voor een veilige publieke ruimte

niet alleen relevant voor De Koperen Knoop, maar voor alle complexen die inzetten op het stimuleren van alledaagse attentheid.

Uitgangspunt 1: zet de stad meer op afstand voor nabijheid

Bij het vormgeven van alledaagse attentheid is het uitgangspunt dat inwoners zich pas vanuit een veilige basis voor anderen open kunnen stellen. In een relatief vriendelijke en veilige stedelijke context kan een wooncomplex zich daarvoor gemakkelijk openen; in een minder veilige context is het verstandiger de stad op afstand te houden. In het geval van De Koperen Knoop kan dat door de twee tuinen met hekken of bebouwing af te sluiten. Zie op de volgende pagina's de tekeningen, plattegronden en artist impressions.

Het gevolg van deze afsluiting is dat de route van straat naar huis wordt uitgerekt. Er ontstaat een route die langs verschillende territoria voert: van de publieke ruimte, het voorplein, de entreehal, langs de tuin, naar de woongangen, en zo steeds dichterbij naar de eigen woning. Door dit aaneenrijgen van plekken ontstaat een reeks potentiële contactmomenten met medebewoners – en buiten het complex met buurtbewoners. Belangrijk is ook dat de bewoners een duidelijk andere route krijgen dan de bezoekers van de maatschappelijke voorzieningen in het complex van De Koperen Knoop. Dat is een fundamenteel verschil ten opzichte van de huidige situatie, waarin inwoners en bezoekers dezelfde looproutes en entrees delen. Dat levert een diffuus gevoel van onveiligheid op. De stad komt als het ware te ver het gebouw binnen. Vandaar dat in de verbetervoorstellen de entrees voor bewoners en bezoekers van de maatschappelijke voorzieningen gescheiden zijn. Zo worden de twee ruimten (voorplein en collectieve tuin) onderdeel van de route van straat naar huis en omgekeerd, en geven ze ruimte aan vluchtige ontmoetingen.

Uitgangspunt 2: benut de locatiepotentie beter

De condities voor alledaagse attentheid worden niet alleen versterkt door de twee tuinen af te sluiten, maar ook door het complex beter te laten aansluiten bij de woonomgeving. Het complex bevindt zich op een centrale plek in de wijk, nabij voorzieningen, openbaar stedelijk leven en verschillende routes. Voor een woonomgeving voor ouderen is dit in principe gunstig. Een dergelijke ligging vergroot de kans op zelfstandige verplaatsing, spontane deelname aan het dagelijks straatleven en verbinding met de buurt. De verschillende observaties suggereren dat het complex ook voor de omliggende buurt van meer betekenis zou kunnen zijn. Een woongebouw is dan niet alleen een optelsom van appartementen, maar

wordt onderdeel van een herkenbare sociale wijkinfrastructuur. De Koperen Knoop heeft de potentie om zowel een woonfunctie als een buurtfunctie te vervullen. Dat doet het al, maar de locatiepotentie kan nog beter worden benut, onder andere door de bereikbaarheid en de verkeersveiligheid te verbeteren. Zo is de dichtstbij gelegen tramhalte niet toegankelijk voor mindervaliden vanwege het hoogteverschil tussen perron en tram.

Uitgangspunt 3: ontwikkel het aanwezige sociale potentieel van bewoners met respect voor het verlangen naar privacy

Bij de schouwen ontmoetten we veel eenlingen die een anoniem woonbestaan omarmen, soms met een huisdier. Nee, op meer aanspraak, gezelligheid en contacten zitten ze niet te wachten. Ze willen rust en privacy, koken in het eigen appartement; elders buiten het complex hebben ze hun contacten en vertier. Bewoners verschillen ook sterk van elkaar, merkten we, wat contact leggen niet altijd gemakkelijk maakt.¹⁷ Voorts is er een contrast tussen de bewoners van het complex en de bezoekers van de maatschappelijke organisaties in de plint. De bewoners zijn overwegend wit; de bezoekers hebben uiteenlopende etnische achtergronden. In het verleden was het contrast tussen complexbewoners en bezoekers van de plint kleiner. Bewoners en bezoekers behoorden meer tot dezelfde groep. Zo werd in het verleden de ontmoetingsruimte van de huidige Buurtkamer De Bijenkorf onder andere gefrequenteerd door een groep bewoners met wortels in de Jordaan. Er werd gebiljart, geklaverjast, jaarlijks gevist en er waren uitjes met een bus. Men was lid van de ANBO. Die homogeniteit is er niet meer; het is diverser geworden in de ruimten in de plint van De Koperen Knoop. Die diversiteit heeft niet alleen betrekking op etnische achtergrond, leeftijd, leefstijl of klassepositie, maar neemt verder toe als we erop wijzen dat bij het schouwen enkele bewoners/personen ervaringen met verwarde personen in het complex deelden. Ook het onderwerp beginnende dementie kwam in de gesprekken ter sprake. De groep met een zorgbehoefte zal de komende periode in De Koperen Knoop toenemen. Dit geeft extra urgentie aan de noodzaak om te investeren in alledaagse attentheid.

¹⁵ Oc, Taner, Tiesdell, Steven (1999), 'The Fortress, the panoptic, the regulatory and the animated: planning and urban design approaches to safer city centres.' In: *Landscape Research*, Volume 24, 1999 – Issue 3, p. 265-286

¹⁶ Boonstra, Nanne (2009), 'Veiligheidsperspectief'. In: Engbersen, R. e.a. (red). *Nieuwe perspectieven voor publieke ruimten*. SEV en Platform 31, p. 91-99.

¹⁷ Schmidt, Jante, Saskia Welschen en Ludo Glimmerveen (red.), *Bouwen aan zorgzame gemeenschappen in een vergrijzende stad*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam en Ben Sajat Centrum.

Zoals publieke familiariteit in stelling wordt gebracht tegen gevoelens van onveiligheid, kan alledaagse attentheid een antwoord bieden op de vraag naar zorgzaamheid in de wijk. Vooral voor kwetsbare ouderen – en die wonen in De Koperen Knoop – of mensen met een beperking (en daar zullen er in de toekomst meer van zijn in De Koperen Knoop), die sterk op de directe omgeving zijn aangewezen, is het prettig als er mensen zijn die een beetje op hen letten.

Niettemin zorgt de huidige plint voor drukte en levendigheid door de aanwezigheid van het Huis van de Wijk, Buurtkamer De Bijenkorf en Stichting Samen Sterk Vrouwen West. Er wordt gekookt, bezoekers zitten aan tafeltjes, de wijkagent houdt er spreekuur, het buurtwerk is aanwezig, evenals professionals van welzijnsorganisatie Combiwel en woningcorporatie Rochdale. Al met al een drukte van belang. De verzamelde observaties bij het schouwen leveren ook vele aanwijzingen op dat er wel degelijk behoefte bestaat aan lichte vormen van contact. Bewoners praten over vroegere werkervaringen, vertellen over kunst, reageren op de tuin, spreken waardierend over koffiemomenten of gebruiken spontane plekjes om 'even wat te kletsen'.

Het probleem is dus niet dat ontmoeting principieel afwezig of ongewenst is, maar dat de ruimtelijke en organisatorische voorwaarden voor laagdrempelige ontmoeting onvoldoende worden ondersteund. Daarmee is ook de sociale veiligheid in het geding. Herkenning, groeten en weten wie er woont of regelmatig aanwezig is, zijn cruciale bouwstenen van een veilig en meer sociaal woonmilieu.

4 Artist impressions: architectonische ingrepen voor alledaagse attentheid

Op basis van de bovenstaande uitgangspunten heeft Zijdekwartier Architecten suggesties gedaan voor De Koperen Knoop. Het gaat om twee varianten. In de ene variant wordt de afsluiting gerealiseerd met een mooi hek; in de tweede met bebouwing. Dat kunnen werkruimten, ateliers of

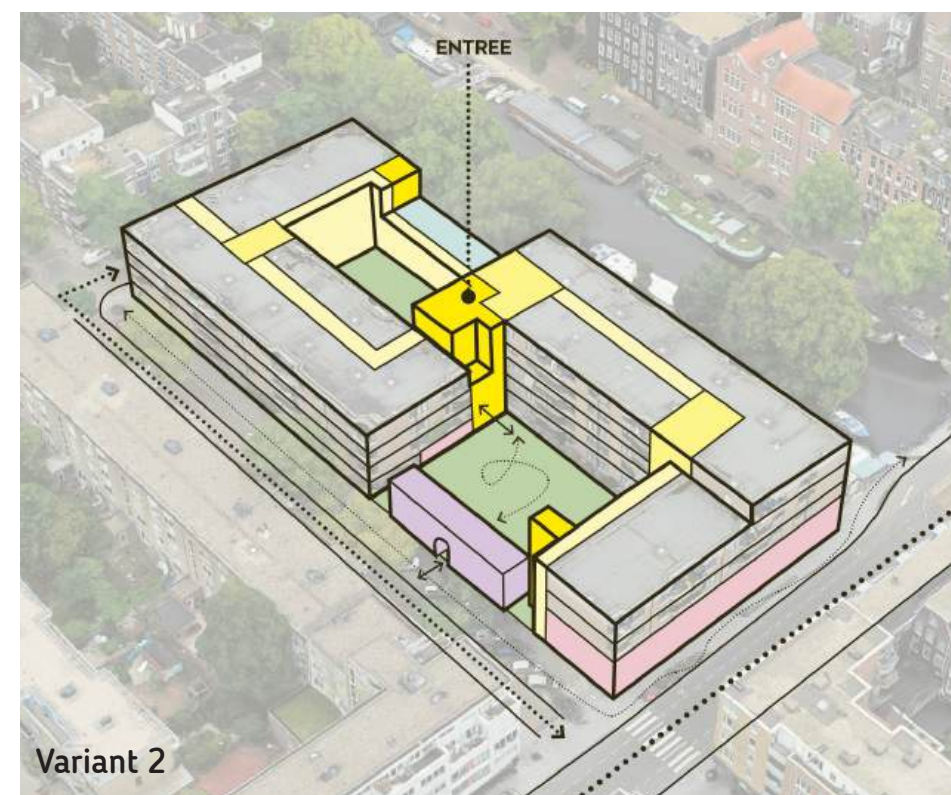
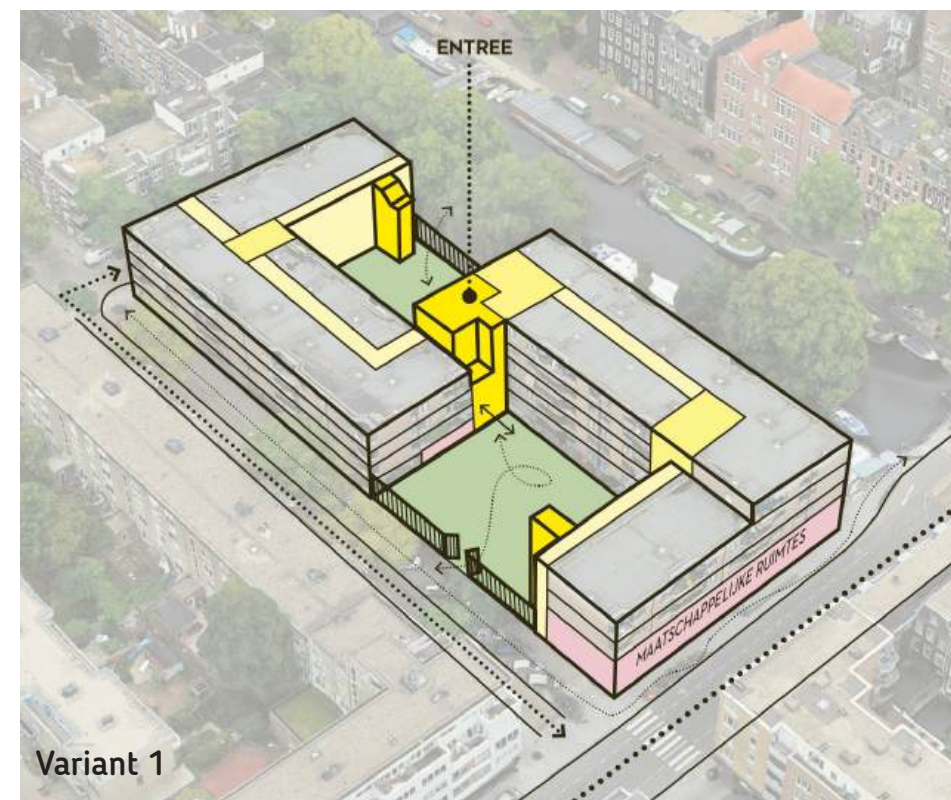
expositieruimten zijn, of zelfs woningen. In beide varianten wordt het potentieel van de twee tuinen – als voorplein en gemeenschappelijke tuin – optimaal benut als plaatsen voor ontmoeting en contact. Aan de kant van de Van Beuningestraat ontstaat een voorplein dat een buffer vormt tussen de stad en De Koperen Knoop: de eerste plek van thuiskomst voor alle bewoners. Daar wordt ook een gedeelde ingang gerealiseerd. Vanaf deze entree vindt elke bewoner zijn of haar weg naar huis. Aan de kant van De Wittenkade ontstaat een gemeenschappelijke tuin met een tuinkamer; ook die fungeert als buffer tussen de stad en het complex. De gedeelde entree op het voorplein vormt de hoofdentree en wordt de schakel tussen voorplein en collectieve tuin, en verbindt zo deze plekken met elkaar. Op dit moment wordt het potentieel van de tuinen slecht benut. Dat is een gemiste kans, omdat complexbewoners de aanwezige natuur waarderen. We ontmoetten tijdens de schouw bewoners die op favoriete vogels en bomen wezen. Alleen: ze gaan er niet of nauwelijks zitten, zelfs niet bij mooi weer. Ze laten er hoogstens hun hond uit en wijzen ons, bezoekers, neerkijkend vanaf hun balkons op de onvolkomenheden: een rattenhol, straatvuil, graffiti, een kapotte vuilnisbak, etcetera. Ook in extra scootmobiel- en fietsparkeergelegenheid is voorzien. Scootmobiels zullen steeds meer ruimte moeten innemen in de Lange Leven Thuisflats en moeten geparkeerd worden op een goede, veilige manier. Goede voorzieningen stimuleren fietsgebruik, en fietsgebruik maakt de wereld groter. Zie het filmpje over Stichting Samen Sterk Vrouwen West met de ontroerende scène waarin vrouwen elkaar leren fietsen: een mooi voorbeeld van alledaagse attentheid.

Twée varianten

De eerste variant betreft de afsluiting met hekken en een gedeelde entree op het voorplein, die ook de collectieve tuin verbindt. De situatieschetsen hiernaast en de plattegronden op de volgende pagina laten dat zien.

De plattegrond van de eerste variant brengt niet alleen de nieuwe hoofdentree, het voorplein en de tuin in beeld, maar laat ook zien dat de woongangen korter worden, meer oriëntatie krijgen én dat het voorplein of de tuin op verschillende punten bereikbaar is. Zie voorts het splitsen van de entrees van bewoners en bezoekers op de plattegrond.

In de tweede variant wordt het complex afgesloten met bebouwing. Gekozen kan worden voor woningen, maar ook voor werkruimten, ateliers of expositieruimten voor bewoners en buurtbewoners. In het laatste geval ontstaat er weer een extra plek waar contactmomenten kunnen worden gerealiseerd.

DE ARCHITECTUUR VAN ALLEDAAGSE ATTENTHEID

BEGANE GROND

Variant 1:
Afgesloten met hekken, gedeelde entree op het voorplein - verbindt collectieve tuin

BEGANE GROND

2K APPARTEMENTEN

Variant 2:
Afgesloten met bebouwing, gedeelde entree op het voorplein - verbindt collectieve tuin

Het voorplein met gedeelde entree – kant Van Beuningenstraat

Impressie

1 Een gedeeltelijk open, ruimtelijke en lichte entree voor alle bewoners

2 Ruimte voor fietsenstallingen en scootmobielstallingen

3 Het voorplein wordt een plek om even op adem te komen tussen stad en huis

Gemeenschappelijke tuin – kant De Wittenkade

Impressie

1 De tuin kan een meer persoonlijke invulling krijgen en ruimte geven aan initiatieven van bewoners

2 Een tuinkamer als gedeelde woonkamer voor alle bewoners

3 Door de verkregen veiligheid openen woningen zich meer naar de tuin

5 Aanvullende fysieke en sociale verbetersuggesties

De voorgestelde architectonische ingrepen maken een groot verschil. Maar die kunnen niet zonder blijvende zorg en aandacht voor wat zich afspeelt binnen en buiten het gebouw, zoals naar voren is gebracht door het team van deskundigen en bewoners. Het gaat om de volgende punten.

Draag zorg voor een heldere plint en een goed onderhouden, gastvrije entree

De directe inrichting van de voorzijde doet ertoe. Voor de voorbijganger is niet direct helder welke organisaties zich in de plint bevinden. Het trottoir is smal, de toegang oogt krap, nummering en bebording zijn niet altijd helder, en elementen als kapotte vlaggen, onduidelijke infoborden en rommelige sleutelkastjes versterken het beeld van fragmentatie. De entree wordt op sommige punten zelfs als vies, oud en te smal beschreven en draagt weinig bij aan een warme ontvangst. Voor een gebouw waarin oudere bewoners zich veilig en thuis moeten voelen, is dit een wezenlijk probleem. De eerste indruk van een woonomgeving is niet alleen esthetisch, maar bepaalt ook de ervaring van waardigheid en vertrouwen.

Zorg voor een goede routing en leesbaarheid

In het geval van De Koperen Knoop zijn de gangen lang en smal, de plafonds laag, zichtlijnen beperkt en oriëntatiepunten schaars. De ruimtelijke logica van het gebouw is daardoor moeilijk leesbaar. Deze onduidelijkheid is problematisch voor alle bewoners, maar in het bijzonder voor ouderen en voor mensen die baat hebben bij voorspelbare, herkenbare en eenvoudig interpreteerbare routes. Denk aan bewoners met beginnende dementie. Aedes heeft hier niet lang geleden een ideeënboekje over het dementievriendelijke gebouw gemaakt. Veel suggesties daarin sluiten aan bij de observaties en verbetervoorstellen van ons expertteam.¹⁸

Zorg voor heldere collectieve binnenruimten

In de woonlagen wordt de spanning tussen privé en collectief bijzonder zichtbaar. Bewoners hebben objecten in gangen en hoekjes geplaatst: schilderijen, meubels, dozen, bankjes en andere persoonlijke spullen. Deze toe-eigening kan op twee manieren worden gelezen. Enerzijds laat zij zien dat bewoners zoeken naar manieren om zich tot de collectieve ruimte te verhouden en deze minder anoniem te maken. Anderzijds

Het ziet er misschien gezellig uit, maar zou je er zelf gaan zitten?

wijzen meerdere observaties erop dat deze objecten juist een gevoel van rommeligheid, hinder en zelfs onveiligheid oproepen. Een gedeelde woonruimte kan pas ondersteunend werken wanneer bewoners weten wat er wel en niet kan, wanneer de ruimte herkenbaar van 'hen' is, en wanneer objecten niet de indruk wekken van opslag of achtergelaten spullen. In het huidige complex zweven collectieve ruimten vaak tussen privébezit, restcategorie en gemeenschappelijk gebruik. Daardoor ontstaat geen sterk collectief eigenaarschap. Bovendien ontstaan door elektrische fietsen, scootmobielen en obstakels in de gang reële veiligheidsrisico's, met name rond vluchtwegen en brandgevaar.

Denk goed na over de identiteit en herkenbaarheid van het complex

Het huidige complex heeft een versnipperde identiteit. De Koperen Knoop, het Huis van de Wijk, de buurthuiskamer en de woonfunctie bestaan naast elkaar, maar zijn niet altijd visueel en symbolisch coherent verbonden. De naam De Koperen Knoop heeft betekenis, maar er is ook ander bestaand logomateriaal. Maak een heldere keuze. Identiteit moet

Een heldere identiteit ontbreekt.

hier niet alleen als branding worden opgevat, maar als symbolische ordening. Waar een heldere identiteit ontbreekt, neemt ruis toe. In De Koperen Knoop uit zich dat in onduidelijke informatievoorziening, wisselende stijlen en uiteenlopende meubels. Dit maakt het moeilijker om collectieve trots of verbondenheid op te bouwen.

Zorg voor een doordachte programmering

De ontmoetingsruimten op de begane grond kennen een breed activiteiten aanbod, maar dit aanbod sluit toch bij veel bewoners onvoldoende aan. Het aanbod lijkt deels op plezier en ontmoeting gericht, maar deels ook op praktische hulp en probleemoplossing. Dat laatste kan belangrijk zijn, maar wanneer een voorziening vooral wordt geassocieerd met zorg, eenzaamheid of problemen, kan dit de symbolische drempel verhogen. Een plek die men associeert met tekorten in plaats van met aantrekkelijkheid, wordt minder snel uit vrije wil bezocht.

¹⁸ [Toolkit Dementievriendelijk Woongebouw 12juli2024.pdf](#)

Ondersteun de energiemakers

De schouwen hebben verschillende personen in beeld gebracht die al verbindend werken: bewoners die kunst maken, mensen die anderen begroeten, initiatiefnemers rond bingo, tuinieren, podcasts of kleine ontmoetingen. Deze 'energiemakers' kunnen met hun talenten, passies en verhalen krachtige motoren voor betrokkenheid zijn. Door energiemakers zichtbaar te maken en te ondersteunen, kunnen bewoners voor elkaar herkenbaarder worden. Een kleine tentoonstelling met bewonerskunst, een maandelijkse bewonersnieuwsbrief, een verhalenwand, een podcastproject of een bordje bij een verzorgd plantvak zijn niet louter aardige extra's; zij maken bewoners zichtbaar als mensen met talent en geschiedenis. Dat versterkt herkenning, vermindert anonimiteit en kan de symbolische identiteit van het complex verrijken.

Versterk gastvrijheid in ontvangst en beheer

Een terugkerende suggestie is om de formele, afstandelijke uitstraling van sommige ontvangstruimten en beheersfuncties te verzachten. Een receptie die voelt als controlepost communiceert iets anders dan een ontvangstplek die voelt als gastvrije drempel. Gastvrijheid is daarbij niet alleen een kwestie van houding, maar ook van setting. Huiselijke materialen, planten, bloemen, zichtbaarheid van gebruik, een heldere en rustige informatievoorziening en de mogelijkheid om even te blijven zitten dragen allemaal bij. Ook kleine rituelen kunnen helpen: vaste koffiemomenten, begroeting bij naam, een zichtbaar programma op een overzichtelijk bord, of een uitnodiging om zonder verplichting binnen te lopen.

Zet strategisch in op beheer, schoonmaak en onderhoud

Fysieke achteruitgang en rommeligheid werken rechtstreeks door in het gevoel van waardigheid, veiligheid en thuis zijn. Viezigheid in liftdeuren, achtergebleven afval, beschadigde plinten, verwaarloosde buitenruimte en kapotte elementen zenden signalen uit over zorg, normstelling en waardigheid. Voor bewoners kunnen deze signalen zwaar meewegen in de vraag of zij het gebouw als thuis ervaren. Om die reden zou beheer strategischer moeten worden ingezet als onderdeel van een bredere cultuur van zorgvuldigheid. Een gezamenlijke schoonmaakdag of burendag kan hier een rol in spelen, mits die niet als vervanging van professioneel onderhoud wordt gezien. Bewonersparticipatie werkt het best wanneer basiskwaliteit en veiligheid eerst op orde zijn. Pas dan kunnen bewonersinitiatieven aanvullend en versterkend zijn.

6 Epiloog: met mijn appartement is weinig mis, maar met ons wooncomplex meer – en daarom komt het samenwonen niet goed uit de verf

Van Paul Schnabel, de oud-directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), is de vaak aangehaalde uitspraak: 'Met mij gaat het goed, maar met ons gaat het slecht.' Hij lijkt er kernachtig een breed gedeeld gevoel mee te hebben verwoord: het gevoel dat we de kunst van het samenleven hebben verwaarloosd en slecht onder de knie hebben. Voor De Koperen Knoop zouden we zijn 'wisecrack' kunnen herformuleren tot: 'Met mijn appartement is

weinig mis, maar met ons wooncomplex meer – en daarom komt het samenwonen niet goed uit de verf.' In dit essay hebben we een reeks voorstellen gepresenteerd om het samenleven en de alledaagse attentheid voor elkaar met doordachte architectonische ingrepen te verbeteren. Door de stad wat meer op afstand te plaatsen is er meer onderlinge nabijheid en alledaagse attentheid mogelijk. Sociaal volgt ook fysiek.

DE ARCHITECTUUR VAN ALLEDAAGSE ATTENTHEID

Colofon

Auteurs

Radboud Engbersen, expert sociale basis, Movisie
Monique Kremer, bijzonder hoogleraar Actief
burgerschap, Universiteit van Amsterdam
Ilanthe Mantingh, Zijdekwartier Architecten

Te citeren als: Engbersen, R., Kremer,
M. en Mantingh, I. (2026), Bouwen aan
gemeenschapsvorming met de stad op afstand.
Over de Lang Leven Thuisflat De Koperen Knoop
in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt. Amsterdam:
Ben Sajet Centrum.

Deze publicatie is onderdeel van het onderzoeks-
project De architectuur van alledaagse attentheid,
Ben Sajet Centrum.

Onze dank gaat uit naar de bewoners en medewer-
kers van Rochdale (in het bijzonder Remco Verbrug-
gen en Koen van der Meulen) die hebben bijgedra-
gen aan deze publicatie.

Foto's, tekeningen en collages

Zijdekwartier Architecten

Vormgeving

Marjan Landman